

Міхаіл Пятуховіч – вучоны, педагог, крытык.

Міхаіл Мікалаевіч Пятуховіч – адзін з нямногіх першапраходцаў, якія стаялі ля вытокаў айчынай вышэйшай адукацыі. Удзел М. М. Пятуховіча ў арганізацыі работы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта пэўны час заставаўся ў ценю іншых дасягненняў нашага земляка, якія датачыліся яго багатай літаратурна-крытычнай спадчыны. Нядаўняе святкаванне 100-годдзя старэйшай ВНУ краіны (адкрыта ў 1921 г.) можна лічыць важкім повадам для таго, каб узгадаць, як Міхаіл Пятуховіч разам са сваімі калегамі-аднадумцамі пачынаў справу надзвычайнай важнасці – лектарскую і навукова-даследчую працу на беларускай мове.

Нарадзіўся Міхаіл Мікалаевіч Пятуховіч 23 лютага 1891 г. у вёсцы Алексінічы Сенненскага павета Магілёўскай губерні ў сям’і вясковага праваслаўнага святара Мікалая Пятуховіча. Вёска Алексінічы здаўна была адным з найвялікшых населеных пунктаў Сенненшчыны, у ёй па перапісу 1897 г. пражывалі 410 мужчын і 415 жанчын. У вёсцы налічвалася 137 дамоў, дзейнічала Ільінская праваслаўная царква. Мясцовая пачатковая школа спачатку адкрыта ў вёсцы Шыпы, а ў 1897 г. пераведзена ў Алексінічы. Першыя настаўніцы школы – Даўгаполава і Казырская.

Род Пятуховічаў налічваў нямала адукаваных людзей. Адзін з прадстаўнікоў роду, Канстанцін Іаанавіч, быў у 1911 г. святаром Петрапаўлаўскай царквы ў вёсцы Прошыца. Ён скончыў духоўную семінарыю і пражываў у мястэчку Чарэя¹. Міхаіл Пятуховіч таксама атрымаў сярэднюю адукацыю, скончыў Магілёўскую духоўную семінарыю. Неўзабаве здольны да навукі юнак быў залічаны на казённы кошт у Нежынскі гісторыка-філалагічны інстытут. Пасля заканчэння вучобы М. М. Пятуховіч у 1917 г. быў накіраваны ў Петраградскі ўніверсітэт для падрыхтоўкі да прафесарскага звання па кафедры рускай мовы і славеснасці.

Але мару стаць прафесарам прыйшлося адкласці з-за цяжкага матэрыяльнага становішча – ў пачатку 1920 г. Міхаіл Мікалаевіч пераехаў у Адэсу з жонкай Ганнай Мікалаеўнай да яе сваякоў. Працаваў інструктарам у адзеле народнай адукацыі і на іншых адміністрацыйна-педагагічных пасадах.

Новы паварот у біяграфіі М. Пятуховіча адбыўся ў 1921 г., калі ён, па нацыянальнасці беларус, атрымаў накіраванне ў БССР для навуковай і педагагічнай працы. На працягу 1921–1926 гг. у Белпедтэхнікуме чытаў беларускую літаратуру, прычым у 1925/1926 навучальным годзе працаваў там жа намеснікам дырэктара па навучальнай рабоце.

1 лютага 1922 г., літаральна праз некалькі тыдняў пасля адкрыцця БДУ, М. М. Пятуховіч распачаў сваю выкладчыцкую дзейнасць на кафедры беларускай літаратуры. Летам таго ж года адбылося надзвычай важнае для яго пасяджэнне савета педагагічнага факультэта. Перад выкладчыкамі і калегамі

¹Памятная книжка Могилевской губернии на 1911 год, с. 205.

Міхаіл Мікалаевіч прачытаў лекцыю на тэму «Расін як драматург». Членам савета факультэта лекцыя спадабалася і Міхаіл Мікалаевіч пачаў чытаць курсы па гісторыі заходнееўрапейскіх літаратур: «Французская літаратура эпохі Асветы», «Французскі рамантызм», «Італьянская літаратура эпохі Рэнесансу». Паралельна з гэтым М. М. Піятуховіч чытаў лекцыі і вёў практычныя заняткі па гісторыі беларускай літаратуры.

1926 г. – зорны час у біяграфіі М. М. Піятуховіча. Хадайніцтва аб зацвярджэнні яго на пасаду прафесара кафедры гісторыі беларускай літаратуры было падпісана 22 кастрычніка 1926 г. А крыху раней, у маі гэтага ж года, М. М. Піятуховіч быў абраны на пасаду дэкана педагагічнага факультэта, якую на конкурснай аснове таксама аспрэчваў вядомы вучоны М. М. Нікольскі. Кандыдатура М. М. Піятуховіча атрымала 65 галасоў з 73 прысутных. Адначасова, пачынаючы з верасня 1921 г. Міхаіл Мікалаевіч з’яўляўся членам Навукова-тэрміналагічнай камісіі, з лютага 1922 г. – навуковым супрацоўнікам, а з 1925 – правадзейным членам Інбелкульта, з 1929 г. – правадзейным членам АН БССР (да 1936 г.).

Аб першых кроках станаўлення БДУ у пачатку 20-х гг. М. М. Піятуховіч узгадваў у сваім артыкуле «Старонка успамінаў», які быў змешчаны ў зборніку прац супрацоўнікаў універсітэта, прысвечаных 10-й Кастрычніцкай рэвалюцыі:

«Жыва прадстаўляецца знадворная абстаноўка аўдыторыі у першыя гады існавання БДЗУ і паасобкі Педагагічнага Факультэту, на якім прыйшлося працаваць з самага пачатку працаваць пішучаму гэтыя радкі. Бедна і няпрытульна было ў гэтых аўдыторыях. Нізкія лавы, на якіх раней сядзелі вучні падрыхтоўчай клясы а цяпер з вялікай натугай для сябе ўсаджваліся барадатыя і шаноўныя дзядзькі студэнты; запэцканыя, даўно не бачыўшыя рамонту сцены, часам слабое святло свечкі замест электрычнасці – у такой жабрацкай абстаноўцы прыходзілася пачынаць працу. Але ў грудзёх студэнцтва і прафэсуры палыхаў бадзёры юнацкі энтузіязм, верылася, што пачынаецца справа вагromністай гістарычнай важнасці і гэты энтузіязм, гэта магутная вера ў будучыню як-то складвалі жабрацтва і няпрытульнасць знадворнай абстаноўкі, яна як-то не заўважалася: і ў аўдыторыях, часам халодных, мала пратоплёных, было па-свойму цёпла і прытульна, бо ў іх моцна біўся пульс свежай навуковай думкі, у іх раздаваліся бадзёрыя і радасныя галасы працоўнай моладзі <...>.

Радасць творчасці, творчы ўздым прымушалі мірыцца з рознымі недахопамі, а такіх недахопаў было на першых парах ня мала. Ня было, напрыклад, у першы год існавання этнолёга-лінгвістычнага аддзялення (1921–1925 акад. годзе) нават сталага раскладу лекцый: большасць прафэсуры становілі сабой асобы, якія прыезджалі з Масквы, Смаленску; на долю працаўнікоў, стала жыўшых у Менску, выпадала замяшчаць свабодныя гадзіны, якія ўтвараліся пры адсутнасці каго-небудзь з прыезджых. З гэтай прычыны нагрузка мясцовых працаўнікоў была не раўнамерная: бывалі тыдні, калі амаль кожны дзень прыходзілася весці заняткі звыш нормы.

Ня было далей навуковага абсталявання кафэдр. Памятаецца, як у 1922 г. быў адчынены габінэт беларускай мовы і літаратуры. З Дзяржаўнай бібліятэкі былі адабраны непатрэбныя ёй дублетныя экзemplяры, якія складалі сабой каля 100 назваў; усе кніжкі памасціліся на 2-х невялічкіх паліцах, і гэтыя паліцы прадстаўлялі сабой увесь фонд «габінэта». Ня было канца розным вастротам і кпінам скептыкаў: вось дык «габінэт, адразу можна забраць увесь у партфэль» – чуліся часам насмешлівыя галасы некаторых студэнтаў. Але былі сярод іх і оптымісты, якія лічылі, што і маленькі кніжны фонд прадстаўляў сабой ужо пачатак сур'ёзнай справы навуковага абсталявання кафедры. Жыццё паказала, што былі правы оптымісты: зараз габінэт мае каля 2000 назваў, ім набыта нават шмат каштоўных выданняў, якія прадстаўляюць зараз бібліографічную рэдкасць, асабліва ў галіне мастацкага фальклёра.

Рэвалюцыйнае будаўніцтва перамагло скептыкаў і ва ўсіх іншых галінах жыцця.

Памятаецца, абаблівы скептыцызм выяўлялі некаторыя асобы ў адносінах да выкладання ва Ўнівэрсытэце на беларускай мове. Невялічкай жменьцы беларускіх працаўнікоў (проф. У.М. Ігнатоўскі, Я. Ю. Лёсік і пішучы гэтыя радкі) тут сапраўды прыходзілася быць піанэрамі зусім новай справы.

Беларуская мова, мова Францыска Скарыны, Васіля Цяпінскага дзякуючы політыцы полонізацыі і русіфікацыі ў працягу двух стагоддзяў паступова зніжалася на ступень амаль што выключна народнай сялянскай мовы; яна лічылася «мужыцкай» мовай. І толькі Кастрычнік, прынёсшы беларускаму народу разам з сацыяльным і нацыянальнае вызваленне, шырока расчыніў перад гэтай «мужыцкай» мовай дзверы Вышэйшай Навучальнай Установы. Гаворачы словамі нашага народнага паэта Янкі Купалы, можна сказаць, што сапраўды зараз:

Бедарусь на куце
У хаце сваёй села –
Чарка мёду ў руцэ,
Пазірае смела.

Але ў першыя гады існавання БДЗУ моцна яшчэ давала сябе адчуваць улада традыцый; выкладанне беларускай мовы разглядалася некаторымі асобамі, як кур'ёз; імі ня мыслілася, як гэта можна вышэйшую навуку у вышэйшай установе выкладаць на «мужыцкай» мове. <...> Але паступова лёд скептыцызму таяў. Вялікую ролю у гэтым адыгралі наладжваўшыся па ініцыятыве Рэктара У. І. Пічэты ўрачыстыя пасяджэнні, якія пасвячаліся паасобным беларускім паэтам (Янка Купала, Якуб Колас, М. Багдановіч і інш.). На сходах рабіліся даклады аб творчасці пісьменнікаў; звычайна на іх збіралася аграмністая маса слухачоў; заля ледзь магла ўмясціць усіх жадаючых; даклады праходзілі з вялікім уздымам і мелі велізарнае значэнне, яны будзілі цікавасць да беларускасці грамадзянства. Тамашы няверныя навочна бачылі, што і ў беларускай мове можна рабіць навуковыя даклады ня горш, чым у іншых мовах...

Цяпер скептыцызм пераможаны. На Пэдфаку зараз 60 % працоўных гадзін выкладаецца ў мове беларускай і 15 % – у мове яўрэйскай; гэта яскравы

выраз дасягненняў, зробленых Пэдфакам у галіне здаровай нацыянальнай палітыкі»²

Цікавыя звесткі аб удзеле М. М. Піятуховіча у грамадскім жыцці ўніверсітэта і беларускай сталіцы прыводзіў у артыкуле «Основоположник белорусской литературной критики» гісторык А. І. Малюгін:

«Пиотухович не раз выступал в БГУ, Инбелкульте, Государственном театре, Центральном доме Рабпроса и других местах с публичными докладами и лекциями о творчестве белорусских писателей и поэтов (Якуб Колас, Янка Купала, Тишка Гартный, Алесь Гарун, Тётка, «Молодняк»). Одно из первых его публичных выступлений в Минске («Максим Богданович как импрессионист») прошло 3 декабря 1922 г. на торжественном вечере, посвященном Максиму Богдановичу. Выступал он с докладами и о белорусском первопечатнике Франциске Скорине. Лишь в 1924/25 учебном году было сделано шесть, а в следующем – уже восемь докладов (в БГУ, Инбелкульте и других организациях).

Важная составляющая научно-популяризаторской деятельности ученого –

публикации в периодических изданиях Беларуси, в которых читатель знакомился с творчеством белорусских писателей: очерки «Природа в творчестве Якуба Коласа», «Максим Богданович как поэт-импрессионист», «Пролетарская поэзия и лирика Тишки Гартного», «Франциск Богушевич как идеолог белорусского возрождения и как мастак» и многие другие. В журнале «Полымя» и газете «Савецкая Беларусь» был опубликован ряд заметок и рецензий М. Н. Пиотуховича о творчестве писателей и поэтов того времени.

Михаил Николаевич активно вел научную работу и в Инбелкульте <...>. Именно от Инбелкульта М. Н. Пиотухович в конце 1924 г. получил научную командировку в Ленинград для изысканий, связанных с деятельностью Франциска Скорины. Результатом этой командировки стал очерк о первопечатнике «Францшак Скарына і яго літаратурная дзейнасьць», опубликованный в сборнике «Чатырохсотлецьце беларускага друку». Да и в целом М. Н. Пиотухович активно участвовал в подготовке мероприятий, приуроченных к юбилею белорусского книгопечатания. В июле 1924 г. вошел в состав редакционной комиссии Инбелкульта по подготовке юбилейных изданий, в мае 1925 г. стал членом юбилейной комиссии по подготовке к 20-летнему юбилею литературной деятельности Янки Купалы.

В 1923 г. вышла в свет хрестоматия «Выпісы з беларускае літаратуры: Новы і найноўшы кругабег», где М. Н. Пиотухович выступал как редактор-составитель. К 1926 г. им были подготовлены к печати «Очерки по истории белорусской литературы», состоявшие из четырех частей: белорусская литература эпохи крепостного хозяйства, разложение крепостного хозяйства и народническая идеология в белорусской литературе, революция 1905–1906 гг., («нашенивское» возрождение) и пролетарская революция и новейшие

² Піятуховіч, М. М. Старонка успамінаў. // Беларускі Дзяржаўны Унівэрсытэт. Да 10-й гадавіны Кастрычнікавай Рэвалюцыі. Менск, 1927. – С. 57–59.

искания в белорусской поэзии»³

Неацэннай заслугой М. Пятуховіча перад беларускай культурай з’яўляецца тое, што ён захваў і апісаў рукапісы А. Рыпінскага. Дзякуючы яго настойліваму навуковаму пошуку было канчаткова вызначана аўтарства паэмы «Тарас на Парнасе». У 1986 г. у адным з архіваў Масквы быў знойдзены неапублікованы артыкул М. М. Пятуховіча, у якім пацвярджалася версія аб аўтары ананімнай паэмы. Беларускай літаратуры было вернута імя Канстанціна Вераніцына, студэнта Горацкай акадэміі, а пасля – службоўцы Міністэрства шляхоў і зносін.

У пачатку 30-х г. XX ст. над М. Пятуховічам пачалі згушчацца хмары, узнікла пагроза рэпрэсій з-за «непралетарскага» паходжання. Апаненты вучонага заяўлялі, што яго працы «з’яўляюцца баявой зброяй контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму». М. Пятуховіч лавіраваў, мусіў абараняцца і нават часткова прызнаваць дапушчаныя памылкі. У 1934 г. ён выехаў з сям’ёй за межы БССР. Нейкі час пражываў у г. Арджанікідзе, выкладаў у Паўночна-Каўказскім і Паўночна-Асецінскім педагагічных інстытутах. 9 студзеня 1937 г. М. Пятуховіча арыштавалі, прывезлі ў Мінск. Як «нацдэм», ён быў прыгавораны да вышэйшай меры пакарання. Праз 20 гадоў быў пасмяротна рэабілітаваны Ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР (27.12.1957 г.).

³Малюгин, О.И. Основоположник белорусской литературной критики. Профессор, декан БГУ, действительный член Института белорусской культуры Михаил Николаевич Пиотухович. 23.02.1891 – 20.12.1937. – Интеллектуальная элита Беларуси. Основоположники белорусской науки и высшего образования (1919–1961) / А. Д. Король [и др.] ; под общ. ред. А. Д. Короля, науч. ред. О. А. Яновский Интеллектуальная элита Беларуси. Основоположники белорусской науки и высшего образования (1919–1961) / А. Д. Король [и др.] ; под общ. ред. А. Д. Короля, науч. ред. О. А. Яновский. – Минск, БГУ, 2019.- С. 169–172.